

Modern Dünyada Mutluluk: John Stuart Mill'in Faydacı Etiği

Bahtinur MÖNGÜ (*)

Özet: Modernlik, insan eylemleri ve dünya düzeni arasındaki ilişkiyi açıkça ortaya koyabilecek olan rasyonalite ve yüzünü dünyaya dönmeyi nasihat eden sekülariteyi esas alarak geçmişten ve gelenekten tamamen kopuşu müjdeleyen yeni düzenin ifadesi olarak zikredilir. Yeni düzen, içi tamamen boşaltılmış bir zihinden hareket etmek suretiyle ve bilim, akıl, ilerleme eksenli olarak insana yepyeni, kolay, düzenli ve dolayısıyla mutlu bir yaşam sunmayı vadeder. Bu nedenle modernleşme süreci içinde insan yaşamını ilgilendiren her alan değişimin hedefinde yer alır. Aydınlanmış aklı ile her şeyin üstesinden gelebileceğini düşünen modern insan kendisi için modern çağın gereklerine uygun yeni sosyal, ekonomik ve hatta ahlâkî sistemler inşa eder. Bu çalışma ile amacımız, modern dünyada inşa edilen sistemlerden biri olan, kökenlerini antik çağa kadar geri götürebilmek de yenedünya düzeninde farklı bir kimlik ile ortaya çıkan faydacı etiği değerlendirebilmek ve modern dünyadaki yerini ortaya koyabilmektir. Modern dönemdeki en uzun soluklu görüşlerden biri olan ve bizim J. S. Mill merkezli olarak ele almaya çalışacağımız faydacı düşünce açısından mutluluk, en yüksek sayıda insanın mutluluğudur, son gaye olarak arzu edilendir ve haz biricik değer ölçütüdür.

Anahtar Kelimeler: Modern, Etik, Rasyonalite, Sekülarite, Mutluluk, Fayda, Haz.

Happiness in Modern World: John Stuart's Utilitarian Ethics

Abstract: Modernity is mentioned as an expression of the new order which heralds the complete break from the past and tradition on the basis of secularism that advice returning the face to the world and rationality capable of revealing explicitly the relation between human actions and world order. The new order promises to offer to human a quite new, easy, regular and that is a happy life by means of deriving from a completely emptied intellect and basing on science, mind, and development. Therefore, within this modernization process, each field related to human life is at the target of change. Modern human beings build new social, economic, and even ethical systems for themselves in accordance with the needs of the age thinking that they can overcome everything with their enlightened mind. Our purpose with this study is to able to assess and determine the place of utilitarian ethics on the modern world which is one of the systems built in modern world and appears with a new identity in the new world order, though, we can date it back to the antique age. In terms of utilitarian ethics, one of the most long-termed views and which we deal with on the basis of Mill, happiness is the happiness of the greatest number of people, is desired as the last goal and pleasure is the only value criterion.

Keywords: Modern, Ethic, Rationality, Secularism, Happiness, Utility, Pleasure.

*) Dr., Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü
(e posta: bahtinurmng@hotmail.com)

Giriş

Gücünü ve temel dayanaklarını Aydınlanma Çağı, Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi içerisinde bulan modernite, esas olarak akıllı ve insanı merkeze almak sureti ile bilim, akıl ve ilerleme ekseninde toplumsal yaşamı derinden sarsmış, esaslı ve köklü değişikliklerin yaşanmasına neden olmuştur. Özneyi merkeze almakla homosantrik bir anlam kazanan modernite, Ortaçağ'ın teolojik öğretilerinden kendini sıyrarak modern bilimin doğuşu ve kaydettiği ilerlemeler ile ivme kazanmış aklın bilim ve felsefe başta olmak üzere tüm alanlardaki yegâne otoritesini ilan etmiştir. Akla tanınan bu nitelik, son noktada fiziksel ve sosyal dünyanın akıl vasıtasıyla anlaşılabilir olduğu, dolayısıyla da insan tarafından şekillendirilip düzenlenebileceği ifadesi ile son şeklini almıştır. Modern dünyada her şeyin dayanağı olarak gösterilen insan akıllı modern olmayı başarabilmek için çözülmeyi bekleyen mevcut problemlere acil çözümler üretmek zorunda kalmıştır. Örneğin; varlığı bilim ve insanî gereksinimler çerçevesinde yeniden anlamlandırıp inşa etmek, hem modern koşullara hem insanın doğal ve tinsel boyutuna uygun olan bir değer sistemi yaratmak (Cevizci, 2001: 1-5).

Faydacı görüş, modern dünyanın, insan mutluluğunu hedefleyen misyonu çerçevesinde deyim yerindeyse 'her şey insan için' sloganı ile oluşturduğu değer sistemlerinden biridir. Çalışmamızda modern döneme uzun bir süre hâkim olan bu görüş, özellikle John Stuart Mill'in görüşleri çerçevesinde ele alınmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra modernitenin vadettiği sonuçlara ulaşip ulaşmadığını daha doğrusu en çok sayıda insanın mutluluğu hedeflenirken gerçekten bunun mümkün olup olamayacağı da tartışılmaya çalışılmıştır.

Faydacı Etik ve Tarihsel Durakları

Temel problemi 'en yüksek iyi' olan faydacı etik, modern dünyada oldukça büyük yankılar uyandırmış ve modern dünyanın en uzun soluklu etik geleneği olmuştur. Bunun temel nedeni, faydacı etiğin hem modern dünyanın yeniden inşa ettiği rasyonel ve seküler düzene hem de kapitalist düzene uyumlu oluşudur. Bu anlamda 'İngiltere'de Hobbes'un etik egoizmi ile başlayan yönelimin 18. yy'da Aydınlanma Etiği'nin sapaklarından geçerek 19. yy'daki doruk noktasını temsil eden ve özellikle Anglosakson dünyada fazlasıyla etkili olmuş' (Cevizci, 2002: 190) olan bir seyir izlemesi hiç şaşırtıcı değildir.

Doğanın insanları haz ve acı gibi iki efendinin eline bıraktığı görüşü üzerine odaklanan faydacı etik, insanların mutluluğa ancak ve ancak birlikte yaşamak zorunda olduğu diğer insanlar arasında ulaşabileceğini savunur.

Faydacı etik, betimleyici bir nitelik taşısa da iyi ve kötüye ilişkin yargılarda bulunup insan eylemlerinin ahlâkî boyutu ile ilgili değerlendirmeler sunar ve bu boyutu ile faydacı etik normatif bir etik anlayış olarak kabul edilebilir. Aynı zamanda 'en yüksek iyi'yi mutluluk olarak tanımlaması dolayısıyla insan doğasına dair bir tasvirde insanlığın davranışlarını düzenleyen bir ilkeye varması ve ayrıca haz ve mutluluğun niteliksel ve

niceliksel ölçümlerini yapmaya çalıştığı için de doğalcı ve bireyci bir anlayış olarak değerlendirilebilir. Bu anlayış aynı zamanda ahlâkî bir eylemin değerini o eylemin sonucu belirler anlayışını savunduğu için sonuççu ya da teleolojik bir anlayış olarak da değerlendirilebilir. Tüm bu özelliklerine ek olarak faydacı etik, konularını ampirik bir düzlemde ele alır (Cevizci, 2002: 190-192).

İnsanın doğal yönünü ahlâkî yaşamı için temel kabul eden faydacı etiğin kökenleri Antik Çağa kadar geri götürülebilir. Onun Antik Çağ'daki ilk örnekleri olarak hem Sofistler'in hem de Aristippos'un görüşleri zikredilebilir. Aristippos'a göre başka insanların duyularının bizimkiler ile eş ya da benzer olduğunu gösterebilecek bir ölçü yoktur. O halde eylemlerimizin iyi veya kötü oluşları ile ilgili nihai karar bilebildiğimiz tek şey olan bireysel duyularımıza aittir. Nitekim bir eylemin iyi ya da kötü oluşu eylemin gerçekleştirilişi sonrasında duyularımızda beliren haz ya da acı duygusu ile değerlendirilmelidir. Eylemin sonucunda duyular hazza işaret ediyorsa eylem iyi, acıya işaret ediyor ise eylem kötüdür. Ne haz ne acı veren eylem ise ne iyi ne de kötüdür. 'Bireysel haz duygusu eylemlerin biricik motividir' (Akarsu, 50). Epiküros'un sisteminde de eylemlerin tek gayesi olarak haz duygusuna işaret edilir. Çünkü tüm varlıklar acıdan kaçıp hazza yönelirler. Ancak Epiküros'un hazdan kastettiği şey Aristippos'un hedonizminde ifade edilen aktif, anlık ve dinamik olan değerdir. Epiküros'un ifade etmek istediği haz ruhun dinginliğinde acıdan ve huzursuzluktan kurtulmak sureti ile ulaşılabilecek olan pasif hazdır.

Faydacı etik ampirizm ve pozitivizmden büyük oranda etkilendiği için aklın verileden uzaklaşmakta ve gerçekçi kalmaktadır (Sena, 95). Bu görüş, metafiziğe ve dogmalara tamamen teslim olmuş insana kendi gerçekliğini göstermek adına deneysel bilimi kurup geliştiren ve dünyayı bu deneysel bilim yoluyla yeniden inşa etmeye çabalayan Bacon'ın görüşlerine baktığımızda daha net olarak ortaya çıkar. Bacon'ın görüşlerinde her yönü ile yeniden kurulan dünyada bir doğa varlığı olarak ifade edilen insan doğaya egemen olup ondan mümkün olduğunca çok fayda sağlamaya çalışır. Bu insani çaba ahlâkî yaşamdaki iyinin de bireye ve topluma en yararlı şey olarak belirlenmesine ön ayak olur. Ayrıca Bacon'da iyi kavramı ve yararlı kavramı arasında bir paralellik olduğu da gözden kaçmaz (Akarsu, 121).

Hobbes ve Locke açısından fayda siyasal emellerin gerçekleşmesi yolunda kullanılabilecek olan bir araç olarak kabul edilir (Sena, 96). Ayrıca her ikisi de toplumsal hayat ve toplumsal düzen için gerekli olan şartlar farklı olsa da toplumsal düzenin bekası için gerekli olan ahlâk, hukuk ve siyasetin insanların barış ve güven içinde yaşama istemlerinin yani karşılıklı fayda ilkesinin ürünü olduğunu belirtirler. Shaftesbury ve Butler de doğuştan sahip olduğumuz özgeci eğilim ve ilginin karşılıklı yarar gözetilerek oluşturulduğunu ifade ederler (Özlem, 67).

İnsanın ahlaksal durumunun ancak eylemleri vasıtasıyla değerlendirilebileceğini savunan Hume, özel bir sezikle anlaşılabilir olan bir ahlâk prensibine dikkat çeker. Bu

prensip çoğunluğun belirleyip kabul ettiği şey olan fazileti belirleyen şeydir. Hume, bir insana haz verip mutlu eden şeyin tüm insanlara haz verip mutlu edeceğini düşünür ve bu düşünce ile eylemlerin genel düşünce ya da duygudaşlığa (sympathie) uygun gelmesi gerekliliğinden bahseder.

Jeremy Bentham'da diğer faydacı düşünürler gibi tüm canlı varlıkların acıdan kaçıp hazza yöneceklerini ifade eder. 'Bentham haz ve acının korrelativ terimler olduğuna ve her ikisinin de eşit ölçüde basit ve bölünemez kavramlar olduklarına kesin gözüyle bakar' (MacIntyre, 2001: 265). Her eylem sonuçta insana haz ya da acıyı tatma şerefini sunar ve eylemler sonuçlarına göre erdemli ya da erdemsiz olarak nitelendirilirler. Bentham'a göre erdem, haz ve acı veren şeyler arasında iyi bir değerlendirme yaparak büyük hazlara ulaşmak çabasında olmaktır. Şüphesiz her eylem haz ile sonuçlanmaz ve hatta arkasından acı bile gelebilir. Aynı şekilde acı veren bir eylem kendisinden sonra haz verecek bir eyleme aracı olabilir. Haz ve acının bu düzensiz seyiri Bentham'ın ifadesi ile bir ahlâk bilimini zorunlu kılar. Haz ve acının karşılaştırılması da onların ahlâkî bir değerlendirmeye tabi tutulduklarını gösterir. Bu karşılaştırma sürecinde dikkat edilecek olan haz ve ya acının şiddeti, güvenilirliği, sürekliliği, hızı, verimliliği ve arıklığıdır (Akar-su, 137). Bu şekilde bir değerlendirmeye tâbi tutulan eylemleri vasıtasıyla insan erdem ve mutluluk, kötülük ve mutsuzluğu da deneyimlemiş olur. Bentham 'bireyi azami mutluluğu, azami sayıda insanın azami mutluluğu peşinde koşmada bulunacak olan mutluluk ile özdeşleştirilir' (MacIntyre, 2001:265).

J. Stuart Mill ve Onun Faydacı Etiği

Bentham'ın düşünce mirasçılarından biri olarak faydacı geleneğin yükünü sırtlanan John Stuart Mill 1806-1873 yılları arasında yaşamıştır. Onun faydacı gelenek ile tanışması Bentham'ın meslektaşısı olan babası James Mill sayesinde. Bentham'ın görüşlerine büyük değer veren James Mill bu görüşlerin İngiltere'ye yayılması ve büyük etki uyandırmasında etkin bir rol üstlenmiştir.

Babasının telkinleri ile faydacı gelenek ile hemhal olan Mill kendisine miras kalan görüşlerdeki eksiklikleri fark edince, hem faydacı düşüncenin esaslarını inceleyip Bentham'ın düşüncesindeki eksiklikleri gidermek hem de savunduğu doktrinin esaslarına temel teşkil edecek yeni bir motif bulmak amacı ile faydacı düşüncüyü yeniden yorumlamaya çabalamıştır. Genel olarak metafiziğe karşı bir duruş sergileyen ve her fırsatta olgular dünyası ile bilimsel yöntemin üstün değerini vurgulayan Mill psikoloji ve mantığı dayanak noktaları olarak almış ve görüşlerini bu dayanak noktaları üzerinden oluşturmaya çalışmıştır. Modernitenin esaslarından olan aydınlanma ve ilerleme düşünceleri Mill'in kendi düşünce dünyasını önemli ölçüde etkilemiş ve Mill'in özellikle insanî yaşamların iyileştirilmesinde bilgi ve doğal bilimsel yöntemlerin etkin olması gerektiğine dair görüşlerinin şekillenmesine olanak sağlamıştır (Thilly, 2007: 364).

Mill "faydayı ahlâkî meselelerde nihai karar verici olarak kabul ediyorum" (Mill, 1978: 10) ifadeleri ile kendisine kalan miras ile ilgili temel düşüncesini özetlese de bu

miras ile ilgili olarak ilk yaptığı, faydacı geleneğe hizmet etmiş olanların özellikle Epiküros ve Bentham'ın haz kavramına yüklediği anlamdan ve dolayısıyla bu bağlamda gelen eleştirilerden kurtulmak olmuştur. Bütün faydacı gelenek boyunca 'insanların mümkün olduğunca acıdan uzaklaşıp haza yöneldiği' düşüncesi hâkim olmuştur. Eylemin ahlâkî boyutu ile ilgili olarak tek ölçüt kabul edilen haz 'biricik iyi' olarak tanımlanmış, haz ve acının eylemlerimiz açısından ne yapmamız gerektiğini bize söyleyebileceği savunulmuştur. Mutluluktan haz ya da acının yokluğu anlaşılabilir haza ulaşmaya yönelik her şey arzulanmaya değer görülmüştür. Bu anlayışta 'bize haz veren her şey iyidir düsturu ile hareket edilmiş, fakat hazların yalnızca niceliksel olarak değerlendirilmesi sonucunda insan deneyimi ya da yaşam hayvani varoluş seviyesine indirgenmiştir (Cevizci, 2002:196). Böyle değerlendirildiğinde faydacılığın sadece domuzlara yarayan bir doktrin olabileceğini savunan Mill, *hayatın hayvanların hayatı ile kıyaslanması insan haysiyetini yerle bir eder. Bir hayvanın zevkleri insan denilen varlığın mutluluğu için yeterli değildir. Üstelik insan hayvan iştihalarından daha yüksek yetkileri olduğunu bir kez fark edince, bu yetilerin tatminini gözetmeyen hiçbir şeyi mutluluk olarak kabul etmez* (Mill, 1986: 12) ifadeleri ile hiçbir insanın sahip olduğundan daha üstün nitelikler vadedilse bile, insanların sahip oldukları gurur ve haysiyet duygusu dolayısıyla bir hayvanın yerine geçmek istemeyeceğine vurgu yapar.

Mill'e göre niteliksel bir ayrıma tabi tutulması gereken hazların seçiyle ilgili değerlendirmelerdeki mihenk taşı büyük ölçüde hazları deneyimleyen kişinin seçimidir. Ancak manevi ve zihni faaliyet ve şeylerin maddi şeylere üstünlüğü göz ardı edilemez. İnsanlar akıl sahibi bir varlık olarak deneyimlediği hazlar arasında seçim yapma hakkına sahiptir. Bu hak, bazı insanların kendi manevi güçsüzlükleri ya da bu hazlar daha kolay elde edilmesi nedeniyle aşağı hazlara yönelip onları seçebileceği anlamına gelebilir. Mill bu görüşünü şu sözleri ile özetler;

Halinden memnun bir domuz olmaktansa halinden memnun olmayan bir insan olmak; mutlu bir budala olmaktansa mutsuz bir Sokrates olmak daha iyidir. Eğer domuz ve budala başka görüşte iseler bu onların meselenin ancak bir yüzünü bilmelerinden kaynaklanır (Mill, 1986: 15).

Haz kavramına yönelik bu değerlendirmelerinden sonra Mill eksikliklerini gidermeye çalıştığı faydacı anlayışı şu ifadeler ile yeniden tanımlar:

Ahlâk, bir takım hareket ve düsturlardır ki kendilerine uyulduğu zaman mümkün olduğu kadar bütün insanlığa, yalnız insanlığa değil tabiatlarının elverişli olduğu müddetçe bütün duygulu mahlûklara hem nitelik hem de nicelik olarak oldukça zengin bir yaşam sunar (Mill, 1986: 19).

Bütün faydacı anlayışlarda olduğu gibi Mill'in doktrininde de ahlâkî eylem ve yaşamın tek amacı mutluluktur. İnsanın arzu ettiği bir şey olarak düşünülen mutluluk hazların sürekli olarak sürüp gitmesi anlamına gelmez. Çünkü böyle bir durum imkânsızdır. Hareket ve sükûnet arasındaki ilişki mutluluğun açığa çıkması notasında haz ve acı arasındaki ilişkiye benzetilebilir. Nitekim herhangi birinin uzamasının diğerini hazırlaması anlamına geldiği düşünülebilir.

Yaşam içinde her insan hayatın kendisine sunduğu her şeyden faydalanabilmeli, hatta daha fazlasını isteyerek ve bekleyerek çaba harcamalıdır. Elindeki ile yetinen Mill açısından daha iyi bir yaşamdan kendisini mahrum bırakmış olacaktır. Yaşam içinde her insan kendisini kuşatan bir ilgi kaynağı bulabilir ve farklı şekillerde çabalayarak hayatını daha kıymetli bir hale getirmeye uğraşır. Bu uğraş içinde bulunduğu yaşam alanının her bir üyesi için söz konusudur. İnsan bazen kendine dönük ve ben merkezli ilgi ve kaygılara odaklansa da toplumsal olarak başkaları ile birlikte yaşamak zorundadır. Bu durum onu zaman zaman toplumsal ilgi ve kaygılara yönelik olarak, kendini ve mutluluğunu düşünmekle beraber sahip olduğu sağduyu ve tedbir duygusu ile başkalarını da düşünmek ve onlar içinde hareket etmek zorunda bırakır. Dolayısıyla insan zaman zaman başkalarının mutluluğunu düşünmek sureti ile insanlığın en yüksek derecede faydası için kendi mutluluğunu terk edebilmelidir. Öyleki Mill'in düşüncesinde bireyselliğin ancak başkalarını ilgilendirmeyen konular söz konusu olduğunda ön plana çıkabileceğine işaret edilir (Mill, 1978: 54). Bu noktada Mill şu görüşlerini paylaşır;

Hareket tarzında iyi'nin faydacı bakımdan mihenk taşı olan mutluluk yalnızca etkenin değil tüm ilgililerin mutluluğudur (Mill, 1986: 27).

Birey ve toplum arasında kurulması gereken uyum ve ahenk ilişkisine dikkat çeken Mill kendisini Nasıralı İsa'nın 'başkasının size yapmasını istediğiniz şeyi siz de başkasına yapın ve komşunuzu kendiniz gibi sevin' altın düsturu ile haklı çıkarmaya çalışır. Toplum içinde yaşayan her bir birey bu düsturlar sayesinde kendi faydasına olan şey ile toplumun faydasına olan şey arasında çözülmeyen bir bağ kurar. Mutluluk temel anlamıyla arzu edildir. Ancak insan aynı zamanda toplumsal sağduyu, irade ve fedakârlık duygularına da sahiptir. Dolayısıyla başkalarının mutluluğu söz konusu olduğunda insan kendi mutluluğunu bir kenara bırakabilmelidir. Şuna da dikkat edilmelidir ki, insanın kendisi ve başkaları için mutluluğu arzu etmesi düşüncesi bireysel irade ile genel irade arasında bir çelişki doğurmaz. Çünkü irade mutluluğa ulaşma yolunda acıdan uzaklaşıp hazzı elde etmek için genel irade ile uyumlu bir hale sokulur. İradenin toplumsal mutluluk için nasıl bir araç konumuna sokulduğunu göstererek 'Humecü bir duygudaşlık etiğinin' çizgisinde

1) Yarar ya da fayda Hume 'un etik görüşünün birinci temel ilkesi olmakla beraber ahlâkî yükümlülük duygusu ve ahlaklılık durumu ile ilgili olarak net açıklamalar sunamadığı vurgulanır. Bu nedenle Hume, ahlâklılığa dair açıklamalarını insan doğasında var olduğunu kabul ettiği başka bir ilke yani

ilerleyen' (Cevizci, 2002: 205) Mill alışkanlıkların duygulara ve yaşama değer katan biricik şey olduğuna da değinir (Mill, 1986: 63). Bu noktadan hareketle Mill'in faydacı görüşünde, haz ve mutluluk kavramının bireyden sosyale, özelden genele doğru bir genişleme içinde olduğu ve gerçek bireysel haz ve mutluluğun bu genişleme sayesinde mümkün olabileceği söylenebilir (Ülken, 1946: 78).

Mill faydacı doktrininin iki temel dayanağa ya da yaptırıma sahip olduğuna dikkat çeker. Bunların birincisi; insanların mutluluğu arzuladığı ve Tanrının iyiliği düşüncesinden yola çıkarak, hem toplumsal hayatta hem de Tanrı katında önem arz eden ceza ve mükâfatın insandaki sadakat duygusu ile birleşerek eylemler üzerinde etkili olması sonucunda ortaya çıkacağını düşündüğü dıştan yani, toplumsal ya da Tanrısal kaynaklı yaptırımdır. İkincisini ise insanın içinden gelen ve vicdan olarak beliren iç kaynaklı yaptırımlardır. Nitekim eylemin sonucuna göre içimizdeki ses de bizi ya ödüllendirir ya da cezalandırır.

Ortalama olarak aynı ilgi ve kaygılara sahip insanların oluşturduğu toplulukta hayatın gayesi olan mutluluğa ulaşma yolunda, insan eylemlerine yön verecek haz yanında bu tür yaptırımlar ile faydacı düşünce hem bireyin hem de bireylerden oluşan topluluğun en yüksek derecede mutluluğunu hedefler. Faydacı düşünce bu hedefe yönelirken kendi nazariyesini kabul eden bireylerin kendi iyilik ve mutluluklarını toplumsal iyi ve mutluluk ile örtüştürme imkânı, dolayısıyla toplumsal anlamda güven ve uzun süreli bir iyilik vadeder.

Sonuç

İnsan yaşamının gayesini mutluluk olarak belirleyen ve hazzı eylemlerin biricik ölçütü olarak kabul eden Mill'in faydacı doktrini en yüksek sayıda insanın en yüksek derecede mutluluğunu hedefler. Bu hedefi faydacı doktrini temel ilkesi akıl, bilim ve ilerleme eksenli olarak insan için daha iyiyi hedefleyen Modernitenin en uzun süreli devam eden ve büyük yankı uyandıran etik geleneği haline dönüştürmüştür. İnsanı merkeze alan, insan deneyimine büyük önem veren faydacı doktrinin modernite ile aynı çizgi üzerinde ilerlediği söylenebilir. Nitekim sonuçları da yine aynı çizgi üzerinde nihayete erişmiş gibi gözükmektedir. Bu gün postmodern söylemlere baktığımızda modernite, vadettiği hiçbir sonuca ulaşamamış, hatta çok güvendiği insan aklının kendi getirileri sonucunda sersemlemesini ve uyuşmasını izlemek zorunda kalmıştır. Yapmaya çalıştığımız şey bir modernite tanımlaması veya eleştirisi değildir. Amacımız Modernitenin kendi içinde barındırdığı çelişiklere bağlı olarak, modern dönemde ortaya konulmuş olan sistemlerin de çelişkili olabileceğini Mill'in görüşleri üzerinden değerlendirmeye çalışmaktır. Nitekim yukarıda serimlemeye çalıştığımız bu görüşlerin kendi içinde bir takım tutarsızlıklar olduğu görülecektir. Örneğin; bütün faydacı gelenekte olduğu gibi Mill'in doktrininde de

'duygudaşlık' ile temellendirir. İnsanın karşılıklı ilişkileri içinde diğer insanların da mutluluğunu düşünmesi, duyguların paylaşımı anlamına gelen 'duygudaşlık' insanı sosyal bir varlık haline getiren en önemli etkidir (Cevizci, 2011: 635).

mutluluk yaşamın tek gayesi olarak belirlenmiş ve haz insanların arzulaması ve yönelmesi gereken bir şey olarak mutluluk ile eş tutulmuştur. Ancak Mill hazların niteliksel olarak değerlendirilmesi gerektiğine dikkat çekerken ve hazlara değer biçebileceğimiz başka ölçütlerden de bahsetmiştir ki, bu hazzın biricik değer ölçütü olduğunu savunan yarar ilkesi ile çelişmiştir.

‘En fazla sayıda insanın en fazla mutluluğu’ ilkesi ile şimşekleri üzerine çeken faydacı görüş bireyin değil de çoğunluğun mutluluğunu öngördüğü için haksız ve adaletsizdir. Ayrıca bu ilkesi gereği Modernitenin bireye ve bireyselliğe verdiği önem ile de çelişmektedir. Üstün zekâ, fazilet, duygudaşlık gibi hislerle bezenmiş olan insan elbette ki başka insanların menfaatini de düşünmelidir. Ancak bu düşünüş bireysel menfaati ortadan kaldıracak bir niteliğe dönüşmemelidir. Nitekim modern dünyada yeni bir kimlik kazanan modern bireyin düşüneceği şey öncelikle kendi menfaati olacaktır. Ayrıca azami sayıdaki insanın azami mutluluğu ilkesinin otoriter yönelimlerin meşruluğu ve bekası için kullanılabilirliği ile birey ve birey haklarının görmezden gelinmesi mümkün olabilir. Bu gün İsrail’in Gazze’ye yaptıklarını savunan ve destekleyen evangelist düşüncenin yaptığı şey de tam da budur.

Elimizden gelse keşke ilkel ya da modern olarak ayırmadan ‘en fazla sayıda insanın en fazla mutluluğu’nu değil ‘tüm insanlığın mutluluğunu’ gerçekleştirebilecek bir formül üretebilsek...

Kaynaklar

- Akarsu, B. (1982). *Ahlâk Öğretileri*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Cevizci, A. (2002). *Etiğe Giriş*. İstanbul: Paradigma.
- Cevizci, A. (2011). *Felsefe Tarihi (Thales'ten Baudrillard'a)*. İstanbul: Say Yayınları.
- Cevizci, A. (2001). *17. Yy. Felsefe Tarihi*. Bursa: Asa Kitapevi.
- MacIntyre, A. (2001). *Etik'in Kısa Tarihi*. (Çev. Hakkı Hünler-S. Zelyut Hünler). İstanbul: Paradigma.
- Mill, J. S. (1986). *Faydacılık*. (Çev.: Nazmi Coşkunlar). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- (1978 [1859]). *On Liberty*. (Edited, with an introduction by Elizabeth Rapoport). Indianapolis and Cambridge: Hackett Publishing Com.
- Özlem, D. (2004). *Etik*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Sena, C. (1970). *İnsanlar ve Ahlâklar*. İstanbul: Okat Yayınevi.
- Thilly, F. (2007). *Çağdaş Felsefe*. (Çev.: İbrahim Şener). İstanbul: İzdüşüm Yayınları.
- Ülken, H. Z. (1946). *Ahlâk*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.